

KITAIBELIA	I. évf.	pp.:17–24.	Debrecen 1996. május
------------	---------	------------	----------------------

Új adatok a Soproni-hegység flórájához

TÍMÁR Gábor – SZMORAD Ferenc

Erdészeti és Faipari Egyetem, Növénytani Tanszék Sopron 9400 Bajcsy-Zs. u. 4.

Beérkezett: 1995. dec. 22.

BEVEZETŐ

A Soproni-hegység flórájának és vegetációjának alaposabb kutatását 1994-ben kezdtük meg. Munkánkkal- a Kőszegi-hegységben folytatott vizsgálódásainkhoz hasonlóan-egy eddig csak részleteiben kutatott nagyobb földrajzi egység teljes körű botanikai felmérését szeretnénk megindítani. Florisztikai vizsgálataink célja a Soproni-hegység és szűkebb környezete flórájának minél teljesebb megismerése, távlatilag pedig a Soproni-hegység flórművének elkészítése. Jelen tanulmányunkban eddigi, főként 1995-ben gyűjtött, leginkább említésre méltó florisztikai adatainkból adunk közre egy csokorra valót.

TERMÉSZETFÖLDRAJZI ÁTTEKINTÉS

A Soproni-hegység az Alpok egyik keleti nyúlványaként ismert tájegység. Északról és keletről az Ikva-patak, délről a Vasi-dombvidék északi nyúlványai határolják, míg nyugaton a szomszédos Rozália-hegységhez csatlakozik. Nyugat-ketleti irányú központi vonulata az Alpok felé haladva fokozatosan emelkedik, a terület legmagasabb pontja (Égett-bérc: 606 m) közvetlenül a Rozália-hegység felé választóvonalat képező Szikrai-völgy felett található. Orográfiai adottságait tekintve a Soproni-hegység alacsony középhegységnek mondható, az Alpok közelsége miatt azonban sok tekintetben magashegységi vonásokat (is) hordoz. Kristályos palái (gneisz, csillámpala, leukofillit) az Alpok középső részének metamorf kőzeteivel rokoníthatók, klímája (helyenként 700-800 mm éves csapadékösszeg, júliusi csapadékmaximum, 8-8,5 C° évi középhőmérséklet) erősen szubatlantikus hatást mutat.

Átmeneti jelleget mutat a terület növénytakarója is. A Soproni-hegység potenciális vegetációjában-jelenlegi ismereteink szerint-főképpen a gyertyános-kocsánytalan tölgyesek és bükkösök nyugat-dunántúli földrajzi variánsai (*Castaneo-Quercu-Carpinetum et Cyclamini-Fagetum*) domináltak. A geológiai és geomorfológiai adottságok okán nagy területen tenyésztek mészkérülő tölgyesek (*Castaneo-Quercetum*), mészkérülő gyertyános-kocsánytalan

tölgyesek (*Luzulo-Quercu-Carpinetum*) és mészkerülő bükkösök (*Galio rotundifolio-Fagetum*), míg a völgyek mélyén, patakok mentén égerligetek (*Carici brizoidis-Alnetum*) húzódtak. Az Alpok közelsége, illetve vegetációtörténeti okok miatt a terület flórája magashegységi fajokban meglehetősen gazdagnak mutatkozott, növényföldrajzi beosztás tekintetében a hegység jelentős részét mind a magyar, mind az osztrák botanikusok a *Noricum* egyik nyúlványának tekintik.

Az évszázados gazdálkodás a terület növénytakaróját döntően megváltoztatta. Az eredeti vegetációtól való eltérést főként a hegységperemi részek mezőgazdasági célú erdőirtásaival és az erdőterületek nagyarányú fenyőtelepítéseivel (elsősorban luc- és erdeifenyő) magyarázhatjuk. Az emberi tevékenység nyomán nagy területen alakultak ki botanikailag értékes láprétek és mezofil kaszálórétek, melyek nagy része mára sajnos eltűnt, vagy erősen degradálódott (a még meglévő, többé-kevésbé természetes állapotú réteket a térképmellékleten is feltüntettük).

A FLÓRAKUTATÁS TÖRTÉNETE

A Soproni-hegység flórájának kutatása a magyar botanika történetével szinte egyidős. A kezdeteket CLUSIUS neve fémjelzi (noha közvetlen környezetünkre csak kevés adata vonatkozik), az első országos jelentőségű mérföldkő pedig LOEW Károly és DECCARD János *Flora Semproniensis*-e 1740-ből. A későbbiekben LINNÉ szellemében már sokan kutatták Sopron megye flóráját, a Soproni-hegységgel azonban csak a 19. sz. közepétől foglalkozott újra két kutató, SZONTAGH Miklós, majd WALLNER Ignác. Az újabb-és mindmáig egyetlen-összegzés a századfordulón GOMBOCZ Endre tollából született. Századunkban előbb KÁRPÁTI Zoltán, majd CSAPODY István szerzett elvülhetetlen érdemeket a Sopron környéki flóra kutatásában, munkájukat GÁYER Gyula, valamint a vegetációkutatás nyomán SOÓ Rezső és mások (elsősorban a soproni egyetemen dolgozók) adatai egészítik ki.

Eddigi kutatásaink során mi csak a Soproni-hegység hazánk területére eső részével (kb. a hegység területének 30 %-a) foglalkoztunk, így adataink is ide vonatkoznak.

FLORISZTIKAI ADATOK

A kutatásban részt vevők közül e helyütt a következők adatait adjuk közre (a szövegben a monogramokkal hivatkozunk rájuk): ANTAL József (AJ), KIRÁLY Gergely (KG), NAGY László (NL), SZMORAD Ferenc (SZF), TÍMÁR Gábor (TG), VARGA Tamás (VT). Adataik rendelkezésünkre bocsátásáért az érintetteknek ezúton is köszönetet mondunk.

Pteridophyta-Harasztkok

Lycopodium clavatum L. - Kapcsos korpafű: A *Noricum* hazai területei közül a Soproni-hegységben a legritkább, eddig ismert lelőhelyeit CSAPODY (1993) foglalta össze. Ezek mellé

sorolandó a Seprőkötő-hegy felhagyott kőbányájának szélén 1995-ben megjelent, egyelőre igen gyenge populáció is (föld alatti hajtásainak kiterjedéséről természetesen nem tudunk képet alkotni). (TG)

Equisetum hyemale L. - Téli zsurló: Sopron környékéről korábban csak a *Laiticum* területén fekvő Rákosi-medencéből volt ismert a Nagy-tómalom (WALLNER 1903) és a Kis-tómalom (CSAPODY 1975) mellől. Erős állománya került elő 1995-ben a Hidegvíz-völgyből, a Pisztrángos tó mögötti égeresből, szivárgó-vizes partoldalból (SZF). A faj hazai noricum előfordulásáról mindaddig nem volt tudomásunk.

Ophioglossum vulgatum L. - Kígyónyelv: A hegység belső részein korábban a Hidegvíz-völgy háborítatlan nedves rétjeiről volt ismert (KÁRPÁTI 1949), ezek megszűnésével innen eltűnt. A heglábi területeken a CSAPODY (1993) által közölt Harka melletti lelőhely mellett előkerült az Ágfalva mögötti Arbesz-rétről is. Populációja 1993-ban legalább 20 tövet számlált. (SZF, VT)

Matteuccia struthiopteris (L.) TOD. - Struccpáfrány: Soproni-hegység-beli, hidegvíz-völgyi előfordulásáról először KÁRPÁTI (1950) nyomán értesülhettünk, klasszikus lelőhelye környékén ma is több szubpopulációban, elég nagy számban él. Ezek mellett előfordul a Rák-patak mentén a görbehalmi zártkertekben is (minden bizonnyal a közelből áttelepítve) (TG), valamint a hegység keleti lábánál, a Kánya-szurdok alján is (TG). Ez utóbbi, kb. 200 tövet számláló állománya a többitől izoláltan, a flórahatarok újabb felfogása szerint (CSAPODY 1994) nem is noricum területen található.

Polystichum aculeatum (L.) ROTH. - Karéjos vesepáfrány: A hegységből eddig mindössze három helyről publikálták (CSAPODY 1953, 1956), pedig szórványosan elég sokfelé felbukkan (Hidegvíz-forrás (TG), Hidegvíz-völgy: Rideg-bérc (TG), Felső-Tödl alja (TG), Tolvaj-árok torkolata (KG), Récényi út: Tölgyes mocsár (TG), Károly-magaslat (KG)). Előbbi lelőhelyei mind egy-egy töből állnak, ezek mellett kiemelkedik a bánfalvi kemping 8 egyedes populációja, ahol a növények almafák tövében, a tulajdonosok szerint nem telepítve élnek (TG).

Dryopteris assimilis S. WALKER - Hegyi pajzsika: Az irodalomból a Soproni-hegységből mindaddig csak SIMON (1992) nyomán ismerhettük, közelebbi helymegjelölés nélkül. Kutatásaink során előkerült a Tacsai-árok Szalamandra-tó feletti részéről (TG), valamint a Hidegvíz-völgy végéből (SZF).

Dryopteris dilatata (HOFFM.) A. GRAY - Széles pajzsika: Az előző fajhoz hasonlóan kevés konkrét adata van (KÁRPÁTI 1933: Tolvaj-árok, KÁRPÁTI 1949: Zsilip-árok, 1-1 helyről), pedig ma a hegységben meglehetősen elterjedt. Lelelőhelyei egyenkénti felsorolásától eltekintünk, a Rák-patak és mellékvizei, valamint a Zsilip-árok és a Kecse-patak mentén elég nagy számban él.

Dryopteris x tavelii ROTH. - Tavel-pajzsika: A hibrid itteni előfordulásáról mindeddig nem esett említés. A szülőfajok közül a *Dryopteris filix-mas* területünkön is gyakori (és elég változatos megjelenésű), a *Dryopteris pseudomas*-ról csak egy adatunk van (Ördög-árok, CSAPODY ex verb.). A hibrid előfordul a görbehalmi zártkertekben, valamint a Mély-árok, a Zsilip-árok és a Hidegvíz-völgy lucfenyővel benőtt, szivárgó vizes, hűvös-párás patakmenti partoldalaiban is, mindenütt csak 1-2 tővel (TG).

Zárwatermők-Angiospermatophyta

Alchemilla glabra NEYGENFIND - Havasi palástfű: A faj Hidegvíz-völgyi előfordulása a század közepe óta ismert (Soó 1943). Mivel hazánkban csak a Soproni-hegységben fordul elő és klasszikus lelőhelyén a rétek időközben erősen degradálódtak, a következőkben közreadjuk itteni állomány-felmérésünket is. E szerint a Hidegvíz-völgyben található a Róth ház mellett 5 tő (VT), a Tepper-tanya alatt 30 tő (SZF), a Pisztrángos-tó fölött 15 tő (SZF, TG) és a meteorológiai állomás fölötti erdészeti rakodón 7 tő (TG). Utolsóként említett élőhelye erősen bolygatott, a többi elhanyagolt, kaszálatlan, beerdősülő. Az előbbieket mellett 1 tő előkerült a Fáber-rét kaszálójáról is (KG), valamint ismert egy arbesz-réti erős állománya is (CSAPODY 1993).

Parnassia palustris L. - Fehérmájvirág: A Soproni-hegység belső láprétejein korábban nagy számban élt, mára azonban innen kipusztult. 1995-ben találtuk meg a hegység keleti lábánál fekvő harkai lápréten egy néhány tőből álló populációját (TG).

Lathyrus pannonicus (JACQ.) GARCKE - Magyar lednek: Sopron környékén a Laitaicumból az ssp. *collinus* alfajt már régóta ismerjük, az ssp. *pannonicus* újabban került elő az Ágfalva melletti egyik rétről (CSAPODY 1993). Ennél kisebb egyedszámú populációja él a közelben egy Ikva melletti maradvány lápréten is (TG).

Gentiana pneumonanthe L. - Kornistárnics: A faj itteni előfordulásának története rendkívül érdekes. Először SUPANEC találta meg a múlt század végén, s rögzítette útinaplójában "Sopron környékén" helymegjelöléssel. Eltűnő fajként közli még WALLNER (1903) a Meskó-rétről, de a Supanec adatait is publikáló GOMBOCZ (1906) már eltűntnek nyilvánítja, s az irodalomban többé már nem is bukkan fel. Ezek után 1994-ben került elő újra egy életerős, több száz töves állománya a Harka melletti láprétről (KOZÁK Gábor közlése nyomán), majd 1995-ben egy csupán kb. 20 tövet számláló populációja az Ikva menti láprétről (TG). Utóbbi élőhely erősen elhanyagolt, évek óta kaszálatlan.

Gentianella ciliata (L.) BORKH. - Prémes tárnicska: E mézskedvelő, száraz réteken előforduló faj régóta ismert a Laitaicum területéről. Teljesen atipikus lelőhelyére bukkantunk azonban az Ikva menti réten: itt kiszáradó lápréten, néhány tő *Sesleria uliginosa* szomszédságában jelent meg 2 tő, melyek közül az egyik 6 virágot hordozott. (TG)

Iris sibirica L. - Szibériai nőszirm: Sopron környéki előfordulásáról először a CSAPODY (1993) tudósított (Ágfalva: Liget-patak melletti rét). Ágfalva közelében 1992-ben még élt néhány töve az Arbesz-réten (innen azóta kiásták) (SZF, VT), és ma is erős populációja található az Ikva melletti lápréten (TG). A hegylábi területek közül megtalálható még a korábban már említett Harkai-réten, és elég jelentős számban él a Fáber-réten is (TG).

Cephalanthera longifolia (L.) FRITSCH - Kardos madársisak: Régi irodalmi adatai a századelőről származnak (WALLNER 1903, GOMBOCZ 1906), ezeken kívül legutóbb CSAPODY (1993) közli a Liget-patak melletti rétről. Mi magunk a fáber-réti gesztenyésben (KG) és a Muck mögött, acidofil tölgyesben (NL) bukkantunk rá.

Epipactis purpurata SM. - Ibolyás nőszőfű: Soproni-hegység-beli előfordulása régóta ismert. Korábban közölt lelőhelyei közül ma csak az asztalfőit sikerült megtalálni, adatait a Tödl-től északra eső völgy kis populációjával tudjuk kiegészíteni. (TG)

Listera ovata (L.) R. BR. - Békakonty: Sopron környéki adatai a századelő óta elég bőven állnak rendelkezésünkre. Mi a Rák-patak mentén a Vörös-árok (KG) és a Vadkan-árok (TG) torkolatánál, a Sopronbánfalva és Ágfalva közötti szelídgesztenyésekben (utóbbi helyen tömegesen) (TG), valamint a hegység lábánál az Arbesz-rét égeresében (SZF, VT) és a Kecske-patak Harka melletti részét kísérő égeresben (TG) találtuk meg.

Orchis morio L. - Agárkosbor: A hegység belsejéből szórványos adatai régóta ismertek-bár a rétek degradálódása miatt ezek közül mára csak a fáber-réti és egy hidegvíz-völgyi maradt fenn. Újabb három életerős állománya került elő azonban a már korábban említett külső rétekről: Arbesz-rét (4, 6), Liget-patak melletti rét (TG), Harkai-rét (SZF, VT).

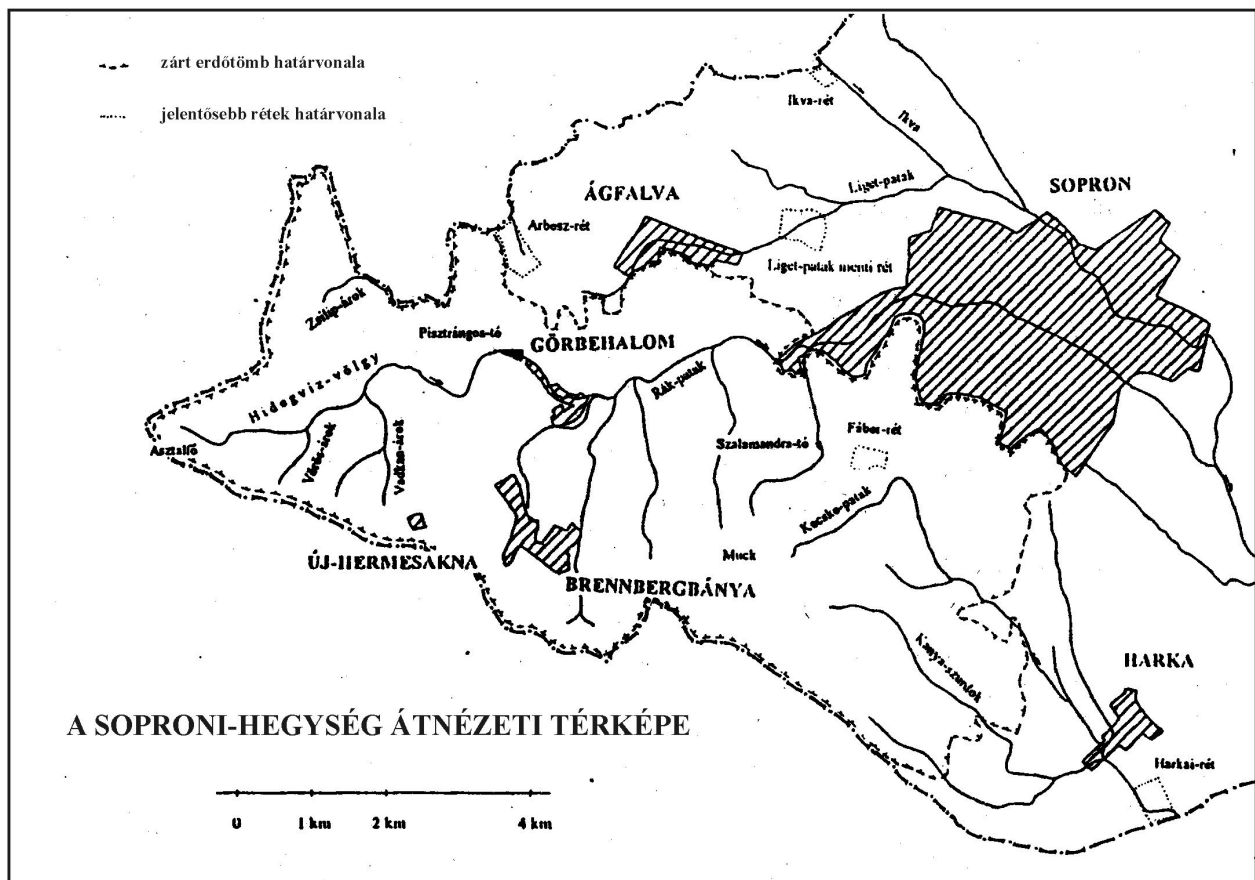
Dactylorhiza majalis (RCHB.) HUNT et SUMMERH. - Széleslevelű ujjaskosbor: Egykori hidegvíz-völgyi és taci-árok élőhelyei mára megszűntek, újabb lelőhelyeit legutóbb CSAPODY (1993) foglalta össze. Ez utóbbiak mellé sorolandó a harkai láprét erős populációja (TG) és az Ikva-menti réten élő, kipusztulás közelében lévő állománya (TG). Máig szép számban maradt fenn az először WALLNER (1903) által említett fáber-réti élőhelyén is.

Eriophorum angustifolium HONCKENY - Keskenylevelű gyapjúsás: Irodalmi adatai csupán a századelőről származnak, GOMBOCZ (1906) konkrét lelőhelyek említése nélkül sík- és hegyvidéken egyaránt elterjedtnek említi. Ma már ez természetesen korántsem mondható el, általunk ismert lelőhelyei a görbehalmi töltés alatti égeresre (TG), a harkai láprétre (TG), valamint az ágfalvi Arbesz-rétre (SZF, VT) terjednek ki, és állománya ezek közül is csak az utóbbin mondható életerősnek.

Eriophorum latifolium HOPPE - Széleslevelű gyapjúsás: Az előző fajhoz hasonlóan itt is csak régi adatokkal rendelkezünk, utolsóként a század közepéről közlik (BOROSNÉ 1949). A korábban említett Rák-patak menti élőhelyei mára jórészt megszűntek, mi csak a Liget-patak melletti réten találtunk egy kb. 60 töves populációt (TG).

Carex umbrosa HOST - Árnyéki sás: E montán faj soproni-hegységi előfordulásáról mindeddig nem volt adatunk. Kutatásaink során a Muck alatt, erdészeti út padkáján, vizenyős talajon találtuk meg kis, összesen kb. 2 m²-es populációját (AJ). Az előfordulás spontaneitása megkérdőjelezhető, a faj további kutatást igényel.

Sesleria uliginosa OPIZ - Lápi nyúlfarkfű: A hegység belső réteiről-több már említett jó lápréti fajhoz hasonlóan-kipusztult, utolsó hírmondóját a Vörös-árok műútja mentén, 1 m²-nyi foltban találtuk meg. A legutóbb közölt lelőhelyein kívül (CSAPODY 1993) nagy mennyiségben, társulásalkotóként van jelen a Kecske-patak alsó folyása mentén részben természetes állapotú, részben művelt réteken (SZF, TG), valamint szórványosan, kiszáradó láprétre keveredve az Ikva-menti réten (TG).

IRODALOM

1. BOROSNÉ MURÁNYI J. (1949): A Soproni Hidegvíz-völgy flórája.-Erdészeti Kísérletek 49: 159-159.
2. CSAPODY I. (1949): Kiegészítő adatok Sopron flórájának ismeretéhez.-Erdészeti Kísérletek 49: 149-153.

3. CSAPODY I. (1950): Sopron és Sopron megye a magyar botanika történetének tükrében.-Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Karának évkönyve 1: 257-295.
4. CSAPODY I. (1953): Újabb növényelőfordulások Sopron környékén és Baranyában.-Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve 51/52: 17-21.
5. CSAPODY I. (1955): A Sopron környéki flóra elemeinek analízise.-Soproni Szemle 9: 20-42.
6. CSAPODY I. (1956): A soproni természetvédelem múltja, jelene és feladatai.-Soproni Szemle 10: 230-256.
7. CSAPODY I. (1975): A táj flórája és vegetációja. In: A Fertő-táj bioszférája 3. kötet.-VITUKI Budapest.
8. CSAPODY I. (1993): Florisztikai adatok Sopron környékéről.-Soproni Szemle 47: 318-322.
9. CSAPODY I. (1994): A hazai Noricum megítélésének új szempontjai. In: Bartha D. (szerk.): A Kőszegi-hegység vegetációja.-Kőszeg-Sopron.
10. GOMBOCZ E. (1901): Sopron flórája.-Természettudományi Közlöny 33: 254.
11. GOMBOCZ E. (1902): Sopron környékének edényes flórája.-Növénytani Közlemények 1: 33-37.
12. GOMBOCZ E. (1905): Sopron vármegye növényföldrajza és flórája.-Növénytani Közlemények 4: 39-40.
13. GOMBOCZ E. (1906): Sopron vármegye növényföldrajza és flórája.-Mathematikai és Természettudományi Közlemények 28: 401-577.
14. IGMÁNDY J. (1949): Adatok Sopron mohaflórájához.-Erdészeti Kísérletek 49: 164-167.
15. IGMÁNDY J. (1958): Sopron környékének gombái.-Soproni Szemle 22: 119-135.
16. KÁRPÁTI Z. (1932): Adatok Sopron vármegye flórájához.-Annales Sabariensis Folia Musealis 1: 4-6.
17. KÁRPÁTI Z. (1933): Újabb adatok Sopronvármegye flórájához.-Magyar Botanikai Lapok 32: 105-106.
18. KÁRPÁTI Z. (1934): Újabb adatok Sopronvármegye flórájához II. -Vasi Szemle 1: 174-178.
19. KÁRPÁTI Z. (1935): Gáyer Gyula adatai Sopronvármegye flórájához.-Vasi Szemle 2: 162-165.
20. KÁRPÁTI Z. (1938): Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén.-Soproni Szemle 2: 74-84.
21. KÁRPÁTI Z. (1941a): Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén II.-Soproni Szemle 5: 195-201.
22. KÁRPÁTI Z. (1941b): Sopron környékének fontosabb gyógynövényei.-Soproni Szemle 5: 1-6.
23. KÁRPÁTI Z. (1949): Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén III.-Erdészeti Kísérletek 49: 168-182.
24. KÁRPÁTI Z. (1950): Újabb adatok Magyarország flórájának ismeretéhez.-Budapesti Tud. Egyetem Biológia Intézetének Évkönyve 1: 43-47.

25. KÁRPÁTI Z. (1954): Kiegészítés Soó-Jávorka: A magyar növényvilág kézikönyve c. munkájához.- Botanikai Közlemények 45: 71-76.
26. KÁRPÁTI Z. (1956): Die Florengrenzen in der Umgebung von Sopron und Florendistrikt Laitaicum.-Acta Botanica 2:281-307.
27. KÁRPÁTI Z. (1958): A Nyugat-dunántúli-Burgenlandi flórahatarvonalakról.-Botanikai Közlemények 47: 313-321.
28. KISS L.(1949): Néhány érdekes növény előfordulása Sopron flórájában.-Erdészeti Kísérletek 49: 160-163.
29. LOEW K.-DECCARD J. (1739-40): Flora Semproniensis.-Kézirat, Sopron.
30. SIMON T. (1992): A magyarországi edényes flóra határozója.-Tankönyvkiadó Budapest.
31. SOÓ R. (1943): Növénytársulások Sopron környékéről.-Acta Geobotanica Hungarica 4: 3-34.
32. SOÓ R. (1964-1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I-VI.- Akadémiai Kiadó Budapest.
33. SZONTAGH M. (1863): Enumeratio plantarum phanerogamicarum sponte cretentium copiosiusque cultarum territorii Semproniensis.-Verhandl. zoo-bot. Gesellsch. Wien.
34. VARGA L. (1936): Sopron környékének hatóságilag védett növényei.-Természettudományi Közlöny 68: 433-434.
35. WALLNER I. (1903): Sopron környékén található virágos növények és edényes kryptogámok nemei és fajai.-Soproni Áll. Főreáliskola Értesítője, Sopron 1-42.

Summary

New data to the Flora of Sopron-mountains, Hungary

G. Tímár – F. Szmorad

The investigation of the flora of Sopron-mountains looks back to a very long and bright past. We started our research in 1994 with the final reason to make the complete revelation of the flora and vegetation of this part of the Hungarian Noricum. The main results of the first year were the discovery of two new species (*Equisetum hyemale*, *Carex umbrosa*), some fen-meadow at the foot of the hill, and the clearing of the spread of some species little-known in the past (e.g. *Dryopteris assimilis*, *D. dilatata*, *Gentiana pneumonanthe*). On the other hand, we had to notice the disappearance of about thirty species from the flora of the Sopron-mountains.